

DẠY HỌC THEO ĐỊNH HƯỚNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC THỰC HIỆN TRONG GIÁO DỤC NGHỀ NGHIỆP

ThS. LÊ ĐỨC MINH*

Abstract: *The teaching oriented to performance competency in general and teaching in vocational education institutions have been increasingly interested in so as to meet the requirement for high-quality human resources in the period of integration and innovation. On the basis of searching for materials to read, study and summarize in this article, the writer presents a number of characteristics and principles of teaching and teachers' activities, students' activities oriented to the development of performance competency in vocational education.*

Keywords: *Teaching; vocational education; performance competency.*

T rước xu thế toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế, nhằm đáp ứng nhu cầu của xã hội, hệ thống giáo dục (GD) nghề nghiệp ở Việt Nam đang có nhiều đổi mới. Việc phát triển nguồn nhân lực cao đáp ứng sự nghiệp CNH, HĐH đất nước là một chiến lược quốc gia trong toàn bộ chiến lược phát triển giáo dục và đào tạo (GD-ĐT). Hệ thống GD nghề nghiệp có vai trò hết sức quan trọng trong việc phát triển nguồn nhân lực mà trọng tâm là việc nâng cao chất lượng và hiệu quả nguồn nhân lực. **Luật GD nghề nghiệp** (số 75/2014/QH13 được Quốc hội thông qua ngày 27/11/2014) đã nêu rõ mục tiêu chung của GD nghề nghiệp là “*nhằm đào tạo (ĐT) nhân lực trực tiếp cho sản xuất kinh doanh và dịch vụ, có năng lực (NL) hành nghề tương ứng với trình độ ĐT; có đạo đức, sức khỏe, có trách nhiệm nghề nghiệp; có khả năng sáng tạo, thích ứng với môi trường làm việc trong bối cảnh hội nhập quốc tế; bảo đảm nâng cao năng suất, chất lượng lao động*” (1; Điều 4, mục 1).

Để thực hiện được mục tiêu trên, vấn đề dạy học (DH) nói chung và phương pháp dạy học (PPDH) trong các cơ sở GD nghề nghiệp nói riêng được xem là khâu then chốt mang tính cách mạng sâu sắc. Đây là vấn đề đã và đang được nhiều nhà quản lý, nghiên cứu GD cán bộ, giáo viên (GV) tại các cơ sở GD nghề nghiệp coi trọng. DH theo định hướng phát triển năng lực thực hiện (NLTH) không chỉ chú ý tới tích cực hóa hoạt động học tập của người học về hoạt động trí tuệ mà còn tập trung rèn luyện NL giải quyết vấn đề gắn với những tình huống của cuộc sống và nghề nghiệp; gắn kết hoạt động trí tuệ với hoạt động thực hành giúp người học phát triển NL giải quyết các vấn đề phức hợp nhằm đáp ứng các tiêu chuẩn kỹ năng (KN) nghề cụ thể.

1. Đặc điểm của DH theo định hướng phát triển NLTH

NLTH là các NL được hình thành qua quá trình ĐT và thể hiện ở các hoạt động, nhiệm vụ, công việc nhất định. Theo tác giả Trần Khánh Đức, NL là khả năng tiếp nhận và vận dụng tổng hợp, có hiệu quả mọi tiềm năng của con người (trí thức, KN, thái độ, thể lực, niềm tin...) để thực hiện có chất lượng và hiệu quả công việc hoặc đối phó với một tình huống, trạng thái nào đó trong cuộc sống và lao động nghề nghiệp trong các điều kiện cụ thể và theo các chuẩn mực nhất định.

Như vậy, có thể thấy, đặc điểm cơ bản nhất của ĐT theo định hướng phát triển NLTH là định hướng và chú trọng vào kết quả, vào đầu ra của quá trình ĐT. DH theo định hướng phát triển NLTH cho người học có một số đặc điểm như sau: - DH theo định hướng đầu ra lấy người học làm trung tâm, các NL (kết quả của quá trình ĐT) được xác định từ tiêu chí của nhà tuyển dụng dựa trên sự phân tích các tình huống, các yêu cầu xử lý công việc trong thực tiễn và được cụ thể hóa bằng tiêu chuẩn nghề; - Cách thức phổ biến là DH dựa trên công việc, tại trường học hoặc tại nơi làm việc tương ứng với hoàn cảnh và nhiệm vụ công việc đó; - NL được hình thành và phát triển trên cơ sở tổ hợp các kiến thức, KN và thái độ, vì vậy, trong DH theo định hướng phát triển NLTH thì kiến thức, KN, thái độ không tách rời nhau mà tích hợp lại thành các thành tố và đơn vị NL; - Đánh giá người học trong DH theo định hướng phát triển NLTH cần dựa theo các chứng cứ hoặc các tiêu chí với từng ngành nghề đảm bảo cho người học thực hiện được nhiệm vụ cụ thể một cách an toàn, hiệu quả tại nơi làm việc.

* Trường Cao đẳng nghề Cơ điện Phú Thọ

2. Các nguyên tắc DH theo định hướng phát triển NLTH

Theo tài liệu bồi dưỡng ĐT, đánh giá theo NL, tổ chức dạy tích hợp, ĐT theo tín chỉ của Tổng cục Dạy nghề năm 2015 (2; tr 13), các nguyên tắc cơ bản trong DH theo định hướng phát triển NLTH bao gồm: - Các NLTH được xác định, thẩm định, công bố trước khi DH (mục tiêu); - Những tiêu chí và các điều kiện sử dụng để đánh giá kết quả học tập (NLTH) phải được trình bày và công khai trước khi DH; - Chương trình và việc tổ chức DH để hình thành và phát triển NLTH cho người học sẽ theo nhịp độ riêng của từng cá nhân và được đánh giá riêng rẽ; - Việc đánh giá NLTH bao gồm cả đánh giá kiến thức, KN và thái độ của người học; đòi hỏi phải đánh giá được NL thực sự của người học.

3. Hoạt động DH theo định hướng phát triển NLTH cho người học

Hoạt động DH diễn ra trong một quá trình nhất định. Quá trình DH là quá trình tổ chức các hoạt động nhận thức và tâm vận của người học hướng tới chiếm lĩnh các đối tượng hoạt động khác nhau gồm hệ thống tri thức, KN, kinh nghiệm. Theo lí thuyết hoạt động, bất kì một hoạt động nào trong đó có hoạt động DH đều có các yếu tố chủ yếu sau: - Định hướng hành động; - Thúc đẩy hành động; - Điều khiển thực hiện hành động; - Kiểm tra, điều chỉnh hành động.

Vận dụng lí thuyết hoạt động vào hoạt động DH tức là phải coi người học là chủ thể của mọi hoạt động học tập (học lí thuyết, học thực hành, thực tập sản xuất, học các hoạt động văn hóa, xã hội...), GV cần xây dựng nội dung hoạt động đáp ứng yêu cầu của mục tiêu ĐT thể hiện thành hệ thống những nhiệm vụ cụ thể và tổ chức hoạt động của học sinh thực sự có kết quả.

Bản chất của DH theo NLTH là hướng người học vào hoạt động giải quyết các vấn đề kĩ thuật hoặc các nhiệm vụ tình huống nghề nghiệp cụ thể. Người học sẽ tham gia giải quyết các nhiệm vụ nghề nghiệp và tạo ra sản phẩm, thông qua đó phát triển được các NL hoạt động nghề nghiệp.

3.1. Hoạt động DH của GV

Trong hoạt động DH, GV vừa có vai trò chủ đạo vừa là tác nhân. Với vai trò là người chủ đạo, GV là người thiết kế, tổ chức hoạt động DH tức là người lập kế hoạch DH và tổ chức điều khiển giám sát và đánh giá quá trình nhận thức cho người học. Khi DH theo định hướng phát triển NLTH, PPDH, một thành tố quan trọng của quá trình DH cần phải được đổi mới

tích cực. Việc đổi mới PPDH của GV được thể hiện qua bốn đặc trưng cơ bản sau:

3.1.1. DH thông qua tổ chức liên tiếp các hoạt động học tập, từ đó giúp người học tự khám phá những điều chưa biết chứ không phải thụ động tiếp thu những tri thức được sắp đặt sẵn. Theo đó, GV là người tổ chức và chỉ đạo người học tiến hành các hoạt động học tập như quan sát, thảo luận, thí nghiệm... từ đó, người học phát huy tiềm năng sáng tạo đồng thời có thể vận dụng sáng tạo kiến thức đã biết vào các tình huống học tập hoặc tình huống thực tiễn,... Trong DH theo định hướng phát triển NLTH, cần chú trọng các hoạt động DH tích hợp, dạy thực hành để hình thành và phát triển KN.

3.1.2. Chú trọng rèn luyện cho người học những tri thức phương pháp để họ biết cách đọc sách, giáo trình, tài liệu học tập; biết cách tự tìm lại những kiến thức đã có, biết cách suy luận để tìm tòi và phát hiện kiến thức mới; biết tự xác lập quy trình thực hành, quy trình sản xuất,... Các tri thức phương pháp thường là những quy tắc, quy trình, phương thức hành động có tính logic và cả không logic. Cần rèn luyện cho người học các thao tác tư duy như phân tích, tổng hợp, trừu tượng hoá, khái quát hoá; các hình thức của tư duy như phán đoán, suy luận để dần hình thành và phát triển tiềm năng sáng tạo của họ.

3.1.3. Tăng cường phối hợp học tập cá thể với học tập hợp tác theo phương châm *tạo điều kiện cho người học nghĩ nhiều hơn, làm nhiều hơn và thảo luận nhiều hơn*. Điều đó có nghĩa, mỗi người học vừa cố gắng tự lực một cách độc lập, vừa hợp tác chặt chẽ với nhau trong quá trình tiếp cận, phát hiện và tìm tòi kiến thức mới. Lớp học trở thành môi trường giao tiếp thầy - trò và trò - trò nhằm vận dụng sự hiểu biết và kinh nghiệm của từng cá nhân, của tập thể trong giải quyết các nhiệm vụ học tập chung.

3.1.4. Chú trọng đánh giá kết quả học tập theo mục tiêu bài học trong suốt tiến trình DH thông qua hệ thống câu hỏi, bài tập (đánh giá lớp học). Chú trọng phát triển KN tự đánh giá và đánh giá lẫn nhau của người học với nhiều hình thức như theo lời giải/đáp án mẫu, theo hướng dẫn, hoặc tự xác định tiêu chí để có thể phê phán, tìm được nguyên nhân và nêu cách sửa chữa các sai sót,...

Trong ĐT nghề hiện nay, theo tính chất của bài học có thể chia ra 3 loại: bài học lí thuyết, bài học thực hành và bài học tích hợp lí thuyết và thực hành. Ở đây đề cập khái quát về PPDH ba loại bài học này theo định hướng phát triển NLTH cho người học.

3.1.4.1. DH tích hợp lí thuyết và thực hành là một biện pháp hữu hiệu trong việc hình thành và phát triển NLTH cho người học. Biện pháp này phát huy hiệu quả khi dung lượng thực hành chiếm tỉ lệ cao. Kiến thức lí thuyết mà người học được học trong bài chỉ ở mức độ cần thiết vừa đủ để hỗ trợ cho việc hình thành và phát triển NLTH.

Khi tổ chức DH tích hợp lí thuyết với thực hành, bên cạnh nội dung chương trình được thiết kế phù hợp, điều quan trọng là phòng học phải đáp ứng được cả hai hình thức DH. GV tránh tình trạng chỉ quan tâm tới điều kiện DH thực hành mà xem nhẹ điều kiện dạy kiến thức liên quan. Điều đó sẽ gây khó khăn cho người học khi học nội dung lí thuyết, nhất là đối với những bài tích hợp có dung lượng lí thuyết lớn.

Một số điểm lưu ý khi tổ chức DH tích hợp: - Phải xác định được các NL mà người học cần nắm vững được thể hiện ở các công việc nghề nghiệp theo tiêu chuẩn đặt ra; - Lựa chọn những thông tin, kiến thức, KN thực sự cần thiết, then chốt thường gặp trong các tình huống học tập, trong đời sống hàng ngày; - Trong quá trình DH phải dạy lí thuyết chuyên môn nghề nghiệp đồng thời hướng dẫn quy trình công nghệ, thao tác nghề nghiệp chuẩn xác, nêu được các dạng sai hỏng, nguyên nhân và biện pháp phòng tránh...; - Bên cạnh các kiến thức, KN chuyên môn cần chú ý rèn luyện tác phong làm việc khoa học, chính xác, tinh kiên trì, trung thực...; - Tổ chức, phân bố thời gian hợp lí cho người học thực hành, luyện tập cho đến khi người học thực hiện được KN theo các tiêu chuẩn đã quy định; - Phải lấy người học làm trung tâm, người dạy đóng vai trò là người cố vấn và đưa ra các chỉ dẫn khi cần thiết; đồng thời thỏa mãn các nguyên tắc DH như kết hợp tính GD với tính vừa sức, tính lí luận với tính thực tiễn kết hợp củng cố và phát triển NL.

Trên thực tế khi dạy tích hợp có thể áp dụng mọi phương pháp và hình thức tổ chức DH thông thường, tuy nhiên, DH nghiên cứu tình huống - giải quyết vấn đề và DH theo dự án có nhiều lợi thế hơn.

3.1.4.2. DH thực hành

Trong GD nghề nghiệp, DH thực hành là một hình thức không thể thiếu, thậm chí còn là hình thức cơ bản để hình thành và phát triển NLTH cho người học.

Để dạy thực hành, PPDH chủ yếu là sử dụng phương pháp làm mẫu - luyện tập. Tuy nhiên, với tính chất, đặc điểm của một số module, bài học hay một nội dung nào đó, khi vận dụng phương pháp này cần phải có sự điều chỉnh cho phù hợp. Ví dụ bài thực hành chẩn đoán hỏng hóc của thiết bị hay một mạch điện nào đó. Sự thực hành ở đây không chủ yếu là

luyện tập các thao tác vật chất mà còn là luyện tập các thao tác trí tuệ. Với những bài thực hành dạng này, GV cần kết hợp với PPDH algorit để định hướng cho người học rèn luyện tư duy trong quá trình học tập. Đồng thời, khi chuẩn bị bài, GV nên xây dựng các tình huống, các vấn đề hoặc các bài toán kĩ thuật để đặt ra cho người học giải quyết. Thông qua đó, NL giải quyết vấn đề của người học sẽ được phát triển.

Một điểm quan trọng trong DH thực hành là ngay từ đầu giờ học thực hành phải lưu ý, hướng dẫn, nhắc nhở người học về an toàn lao động. Đôi khi trong mục tiêu có đề cập đến nhưng trong giáo án hoặc đề cương bài giảng lại không có nội dung này.

3.1.4.3. DH lí thuyết

Mặc dù DH tích hợp và sau đó là DH thực hành đang được ứng dụng rộng rãi và hiệu quả trong lĩnh vực GD nghề nghiệp nhưng vẫn có những môn học, bài dạy thuần túy lí thuyết hoặc phần lí thuyết trong bài dạy tích hợp có dung lượng lớn.

Trong giờ dạy lí thuyết, để đạt mục tiêu DH là hình thành và phát triển NLTH cho người học, GV cần lưu ý mấy điểm sau: - NLTH chỉ hình thành và phát triển thông qua hoạt động, bằng hoạt động, vì vậy trong giờ dạy cần tăng cường tổ chức cho người học hoạt động tự chiếm lĩnh kiến thức. Để thực hiện được điều này, người GV phải chuẩn bị đủ điều kiện, tài liệu cho người học hoạt động. Khi chuẩn bị giờ dạy, GV phải xây dựng bài giảng thành các chủ đề hoạt động, dự kiến hình thức tổ chức hoạt động cá nhân hay theo nhóm, dự kiến các tình huống có thể xảy ra và cách xử lí; - Khi DH theo định hướng phát triển NLTH cho người học, ngoài tổ chức cho người học hoạt động, cần chú ý khâu kiểm tra đánh giá NLTH của người học; - Vận dụng linh hoạt các PPDH tích cực như DH nêu vấn đề, DH algorit, DH theo dự án,... và các kĩ thuật DH tích cực như công não, kĩ thuật XYZ...; - Theo đặc thù của DH kĩ thuật, cần chú trọng tới các biện pháp phát triển tư duy kĩ thuật cho người học.

3.2. Hoạt động học tập - rèn luyện của người học

Trong thực tiễn DH, hoạt động học tập rất đa dạng. Học tập là một quá trình nhận thức và hành động của người học nhằm thu nhận kiến thức mới, hình thành và phát triển các KN trí tuệ và hành động trong một lĩnh vực cụ thể, góp phần hình thành và phát triển nhân cách, tạo ra thái độ và giá trị đúng đắn trong cuộc sống và lao động nghề nghiệp của mỗi cá nhân trong xã hội.

(Xem tiếp trang 56)

khá giỏi. Dựa vào đường phát triển cũng có thể xác định được giá trị của bộ công cụ rèn luyện, trình độ của người học, thời gian cần thiết cần có để rèn luyện cho từng bộ công cụ.

3.2. Ví dụ đường phát triển NL nhận thức quy luật di truyền

Qua các quy luật di truyền điểm nổi trội ở đây đối với các quy luật đó là sự phân li. Đây là cơ sở nối kết giữa di truyền và tiến hoá cho nên ở MĐ1 tri thức cốt lõi cần nhận biết các quy luật di truyền là quy luật phân li của Mendel, từ đó người học tìm ra phương pháp nhận biết các quy luật phân li bằng phương pháp lai phân tích. Đây là cơ sở để phát triển NL nhận thức của người học sang MĐ2. Ở MĐ2, người học phát hiện thêm một số di truyền khác như trội không hoàn toàn, đồng trội. Ở MĐ3 người học phát hiện được hầu hết các quy luật phân li. MĐ4 người học giải thích được tại sao con cái sinh ra giống với bố mẹ trên những nét lớn, nhưng lại khác bố mẹ ở nhiều chi tiết. Ở mỗi MĐ, GV cần phải lập bảng chi tiết để đánh giá cụ thể. Dựa vào kết quả GV có thể vẽ được đường phát triển của từng HS.

Tóm lại, trên cơ sở các NL chuyên biệt cần hình thành và phát triển cho HS, GV cần chủ động vạch ra lộ trình để hình thành và phát triển từng NL chuyên biệt qua từng chủ đề được xây dựng, qua những bài thực nghiệm, những đề tài khoa học gắn giữa kiến thức SH với thực tiễn. Dạy học theo tiếp cận NL thực chất là mỗi người học qua việc học hình thành cho bản thân đường phát triển NL ở từng môn học qua đó mà chủ động việc học để đạt được kết quả tối ưu. □

Tài liệu tham khảo

1. Lê Đình Trung. *Dạy học theo định hướng hình thành và phát triển năng lực cho người học trong nhà trường phổ thông*. Đề tài cấp Bộ B2013-1743.
2. Bộ GD-ĐT. *Dự thảo đề án đổi mới chương trình, sách giáo khoa giáo dục phổ thông sau năm 2015*.
3. Lê Đình Trung. *Giáo dục theo định hướng tiếp cận năng lực trong đào tạo giáo viên và giáo dục phổ thông*. Kỷ yếu Hội nghị cấp trường. Trường Đại học Sư phạm Hà Nội. 2013.
4. Lê Đình Trung. **Dạy học theo chuẩn kiến thức và kỹ năng Sinh học 10, 11, 12**. NXB Giáo dục Việt Nam, H. 2010.

Dạy học theo định hướng phát triển...

(Tiếp theo trang 26)

Người học - đối tượng của hoạt động dạy và đồng thời là chủ thể của hoạt động học được cuốn hút vào các hoạt động học tập do GV tổ chức và chỉ đạo, thông qua đó tự lực khám phá những điều mình chưa rõ. Trong quá trình học, người học được đặt vào những tình huống của đời sống thực tế, người học trực tiếp quan sát, thảo luận, làm thí nghiệm, giải quyết vấn đề theo cách suy nghĩ của mình, từ đó lĩnh hội được kiến thức, KN mới... mà không rập khuôn máy móc theo những khuôn mẫu sẵn có, được bộc lộ và phát huy tiềm năng sáng tạo.

Tuy nhiên, trong quá trình học tập người học cần lưu ý thực hiện tốt mấy điểm như sau: - Nhận thức đúng mục đích, nhiệm vụ, yêu cầu học tập để chuẩn bị đầy đủ, chu đáo những gì GV đã yêu cầu và có tâm thế sẵn sàng học tập tốt; - Xác định tốc độ học tập của mình phụ thuộc vào khả năng, NL của mình theo sự tư vấn của GV; - Phương pháp, cách thức giải quyết nhiệm vụ và mục tiêu hoạt động có thể qua những con đường khác nhưng phải tự giác, tích cực, nghiêm túc đồng thời tuân thủ nội quy, quy định của trường, lớp và quy định của GV trong mọi khâu chuẩn bị, học tập,

kiểm tra, đánh giá; - Trong khi học tập cần lưu ý sự gắn kết, làm việc theo nhóm: Trao đổi thông tin, giải quyết nhiệm vụ học tập và tự chịu trách nhiệm.

* * *

DH theo định hướng phát triển NLTH ngày nay đã trở thành xu hướng GD nghề nghiệp, nhằm đảm bảo chất lượng đầu ra của việc DH, thực hiện mục tiêu phát triển toàn diện các phẩm chất nhân cách, chú trọng NL vận dụng tri thức trong những tình huống thực tiễn nhằm chuẩn bị cho con người NL giải quyết các tình huống của cuộc sống và nghề nghiệp. □

(1) **Luật Giáo dục nghề nghiệp** (số 75/2014/QH13 được Quốc hội thông qua ngày 27/11/2014).

(2) Tổng cục Dạy nghề. Tài liệu bồi dưỡng đào tạo đánh giá theo năng lực, tổ chức dạy học tích hợp, đào tạo theo tín chỉ năm 2015.

Tài liệu tham khảo

1. Trần Khánh Đức. **Lí luận và phương pháp dạy học hiện đại** (Phát triển năng lực và tư duy sáng tạo). NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 2013.
2. Trần Khánh Đức. **Giáo dục và phát triển nguồn nhân lực trong thế kỉ XXI**. NXB Giáo dục Việt Nam, H. 2014.
3. Đỗ Mạnh Cường. *Chuyên đề năng lực thực hiện và dạy học tích hợp trong đào tạo nghề*. Viện Nghiên cứu Phát triển Giáo dục chuyên nghiệp, tháng 6/2011.